

KRAHV PAHLENI RATSANIKEGA NAPOLEONI VASTU

VE NE KINDRALI
EDUARD VON LÖWENSTERNI (1790–1837)
MÄLESTUSED

Välja andnud parun Georges von Wrangell

Tõlkinud Agur Benno

Originaali tiitel:

Mit Graf Pahlens Reiterei gegen Napoleon

Denkwürdigkeiten des russischen Generals Eduard von Löwenstern
(1790–1837)

Herausgegeben von Baron Georges Wrangell

Mit zwei Bildnissen

Berlin 1910

Ernst Siegfried Mittler und Sohn

Königliche Hofbuchhandlung, Kochstrasse 68–71

Kirjastus tänab parun Ludolf von Löwensterni abi eest selle raamatu
avaldamisel.

Der Verlag bedankt sich ganz herzlich bei Ludolf Baron Löwenstern für die
Hilfe bei der Herausgabe dieses Buches.

Toimetaja Ivika Arumäe

Keeletoimetaja Piret Ruustal

Kujundaja Kaspar Ehlvest

Küljendaja Erje Hakman

Kaardid Rein Kask

Raamatu ilmumist on toetanud Eesti Kultuurkapital.

Sugupuud:

Esikaanel: January Suchodolski. Grande Armée Berezina jõge ületamas. 1866.
Wikimedia Commons

© Tõlge eesti keelde: Agur Benno ja kirjastus Argo, 2024

Kõik õigused kaitstud

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9916-704-54-7

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

SISUKORD

Sissejuhatus	7
Esimene peatükk. 1806. ja 1807. aasta kampaaniad	17
Teine peatükk. Garnisonid Kuramaal ja Poolas. 1807 kuni 1812.....	41
Kolmas peatükk. 1812. aasta kampaania	85
Neljas peatükk. 1813. aasta kampaania	107
Viies peatükk. 1814. aasta kampaania.....	157
Kuues peatükk. 1815. aasta kampaania	211
Seitsmes peatükk. Garnisoniteenistus Taurias ja reis Saksamaale.....	245
Lisad	281
Eduard von Löwenstern ja dekabristid vennad Muravjov-Apostolid	288
Tõlkija järelsõna.....	300
Tekstis esinevate kohanimede tänapäevased vasted.....	303
Illustratsioonide allikad	309
Isikunimede valikregister.....	310

SISSEJUHATUS

*Aus ja julge lojaal –
see just ongi husaar.*

Need mälestused antakse välja Eestimaa rüütelkonna peamehe, õuemeister *en fonction*¹ parun Eduard von Dellingshauseni ülesandel.

Von Löwensternide perekond pärineb Rigemannide iidsest Riia patriitsi-perekonnast. Löwensterni nime said kaks venda, Dietrich ja Christoph Rigemann, aadeldamisel, kui nad 1650. aastal Rigemann von Leijonstjerna nime all Rootsi aadliseisusse tõsteti; see nimi omandas aga peagi Rigemanni kõrvale jättes saksapärase vormi Löwenstern. Christophist sai esiisa kunagi Eestimaal, nüüd Saksamaal õitsvale von Löwensternide harule. Samasse harusse kuulus ka Eduard, kelle mälestused moodustavad selle raamatu sisu.

Eduardi vanaisa Johann oli abielludes omandanud silmapaistvad maa-mõisad Eestis. Tema poeg Hermann Ludwig, meie Eduard von Löwensterni isa, oli oma naise Hedwig Margarethe Staël von Holsteini kaudu lähedastes suhetes maa ühe kõige lugupeetuma perekonnaga ning mängis kuni kõrge vanuseni oma kodumaa poliitilises ja seltskondlikus elus pidevalt juhtivat rolli. Kaasaegsed kirjeldasid teda kui suursugust ja armastusväärset meest, kes oli üleüldiselt armastatud just oma erakordse külalislahkuse tõttu.

Eduard von Löwenstern sündis noorimana kümne õe ja venna seas 28. märtsil (vkj) 1790. Tema ema suri, kui ta oli üheksa aastat vana; paljudest vihjetest tema mälestuses nähtub, et isa oli teda ta poisiaastatel kasvatanud karmi käega. Seda suurema õrnusega rippus ta oma viis aastat vanema õe Amalie küljes, kes oli abielus parun Karl Gustav von Tiesenhauseniga Kose-Uuemõisast. Tema teised õed, Margarethe von Reuthern, krahvinna Henriette Stenbock ja Julie (vallaline), samuti vennad Karl ja Theodor surid kõik võrdlemisi noorena.

¹ Rüütelkonna peamehele Eduard von Dellingshausenile omistati aastal 1906 õuemeistri ametiaste lisandiga „ülesannetes“ (*en fonction*). Tal ei olnud formaalset õukonnateenistuse kohustust, küll aga vastavad õigused – mundrile, vahetule audientsile keisri juures jne. Seda ametiastet käsitleti teatud laadi autasuna. Tlk.

Kolm ülejäänud venda, Woldemar, Hermann ja Georges, elasid nagu Eduardki tormilist elu ja tegid rohkem või vähem hiilgavat karjääri. Hermann oli meremees ja võttis kuulsa admiral von Krusensterni juhtimisel osa esimesest Vene ümbermaailmareisist; Georges, kes oli esmalt Vene ohvitserina kaasa teinud kõik Napoleoni sõjakäigud, astus hiljem Taani teenistusse ja oli Taani saadik Viinis ja Buenos Aireses; ning Woldemar, kelle elukäik on meieni kõige selgemalt säilinud tema prantsuse ja saksa keeles ilmunud memuaarides², lõi julge partisanina vabastussõdades rikkalikult loorbereid – nimelt äratas õigustatud tähelepanu uljas äkkrünnak, millega ta 1813. aasta augustis kahe kasakapolguga vaenlase armee tagalas Sonnenwalde juures Prantsuse sõjakassa saagiks võttis. Kuigi Eduard oli Woldemarist neliteist aastat noorem, oli ta sellele vennale kõige lähedasem, seda seletab nii nende iseloomude sarnasus kui ka asjaolu, et nad olid 1812.–1814. aasta sõjakäikude ajal palju üheskoos läbi elanud. Ühine oli nende vaimustatud andumus sõjaasjandusele, nagu ka kergemeelsus, mis avaldus mõlema venna mängukires. Woldemar, kes ühendas vaprast ratsaväejuhi ning peenelt nautleva elumehe ja suursuguse kavaleri omadused võimega kangekaelselt trotsida kõiki nälja, külma ja mugavuste puudumise tõttu tekkinud raskeid katsumusi, kui kohustus seda temalt nõudis, oli neist kahest kahtlemata andekam, Eduard seevastu lihtsam ja pretensioonitum, aga ka siiram. Tema mälestustes puudub täielikult igasugune katse oma isikut tõe arvelt paremasse valgusse seada, sellal kui Woldemari memuaarid tema selgelt väljenduva edevuse juures teatavast poseerimisest mitte päris vabad pole.

Eduard von Löwensterni lapsepõlvest ja varajasest noorusest pole meile vahetult midagi teada; võib arvata, et teda kasvatati sarnaselt tema vanemale vennale Woldemarile, see tähendab prantsuse ja saksa koduõpetajate juhtimisel. Me teame selle venna memuaaridest, et isa ei säästnud poegade kasvatamisel raha ega vaeva. Kui võtta arvesse, et Eduard von Löwenstern tegeles oma sõjaväeteenistusse astumisest (1806) kuni hetkeni, kui ta alustas mälestuste kirjanemist (1814), peamiselt kõige muu kui teoreetiliste õpingutega, tuleb tunnistada, et hariduslik põhi, mille ta oli kodus omandanud, pidi olema väga tugev; selle kasuks räägivad stiil ja tema ülestähenduste üldistusviis, samuti saksa, vene ja prantsuse keele valdamine. Suulise pärimuse järgi olevat Eduard von Löwenstern õppinud Peterburis kadetikorpus, aga aastal 1806 sealt ära jooksnud, et astuda vastu isa tahtmist Sumõ

² „Mémoires du Général-Major russe Baron de Löwenstern“ (1776–1858). Välja andnud M. H. Weil, Paris 1904 (originaal) ja „Denkwürdigkeiten eines Livländers“, välja andnud Friedrich von Smitt, Heideberg, 1858 (töötlus). (Kõik märkused, mis ei ole tähistatud kui autori, tõlkija või toimetaja omad, pärinevad 1910. aasta väljaande koostajalt Georges von Wrangellilt.)

husaaripolku, mis parasjagu Preisimaale prantslaste vastu sõjaväljale liikus.

1806/07. aastal Sumõ husaaripolgu junkruna kaasa tehtud sõjakäik ehk „krahv Pahleni metsik jaht“, nagu seda Eduard von Löwensterni ülesandustes nimetatakse, tõi talle sõduri Georgi risti. 1808. aastal sai temast kornet³ ja peagi seejärel adjutant oma polgu šefi⁴, ühe kõige hiilgavama Vene ratsaväekindrali krahv Peter Pahleni (noorema) adjutant. Too juhtis järelväge 1812. aasta sõjakäigul, kui venelased taganesid Napoleoni eest, 1813. ja 1814. aastal aga ratsaväe avangardi. Krahv Pahlen ühendas endas, nagu siin täpselt märgitakse, innustava välise olemise ja suure isikliku vaprusel silmapaistvate juhiomaduste ning suurima külmaverelisusega ohuolukorras ja ehtsa inimsõbraliku meelelaadiga. Ta võitles – alati välja paistes – 1813. aastal Liebertwolkwitzis all vabastussõja suurimas ratsalahingus, siis Wachau ja Leipzigi lähistel. 1814. aastal saavutas ta võidu Fère-Champenoise'i juures ja ründas Pariisi lahingus Barrière du Trône'i. 1815. aastal juhtis 3. ratsaväekorpus, 1827. aastal ülendas keiser Nikolai I ta kindraladjutandiks, 1829. aastal oli Pahlen Vene okupatsiooniar mee ülemjuhataja Doonau vürstiriikides, kus võitles edukalt Kulevtša all. Poola sõjas paistis ta silma 1. jalaväekorpusel juhina Grochówi lähistel ja Varssavi ründamisel. Aga ta näitas, et sobib täitma ka diplomaatilisi ülesandeid ning oli 1835–1841 saadiku ametikohal Pariisis. 1847–1862 oli krahv Pahlen kogu Venemaa ratsaväe peainspektor.

Löwenstern rippus tema küljes fanatismi ulatuva ustavusega ja teenis tema juures šefi adjutandi ametikohal 1816. aastani. Pahleniga õlg õla kõrval oli ta Vitebski, Leipzigi, Nogenti, Brienne'i ja Fère-Champenoise'i all ning Pariisi ees tema juhitud ratsaväega tules. Aastas 1813, ajutiselt suhete jähennemisse Pahleniga, langeb veel tema osalus tuntud Vene partisanijuhil Fügneri ülimalt ohtlikes ettevõtmistes Saksimaa kuningriigis.

Peale auastmes ülendamise – ta oli 1814. aasta jaanuarist alates rittmeister – oli Löwenstern saanud 1812.–1814. aasta sõjakäikude eest järgmised autasud: 1813 Anna ordeni 3. (4.) järgu, Vladimiri ordeni 4. järgu lehviga; 1814 kuld mõõga kirjaga „Vapruse eest“, Anna ordeni 2. järgu, sellesama teemantidega ja Fère-Champenoise'i lahingu eest Preisi ordeni *Pour le Mérite*. Ta sai kaks korda (kergelt) haavata: 14. detsembril 1806 Pultuski juures mõõgahoobi pähe ja 31. jaanuaril 1814 Nogenti juures mõõgahoobi paremasse kätte.

³ Kornet – ratsaväeohvitseri madalaim auaste tsaariarmees. Tlk.

⁴ Tollal oli igal polgul lisaks ülemale ka kindrali auastmes „šeff“; seetõttu ei tohi „šefi adjutandi“ tiitlit segi ajada tänapäevase polguadjutandi omaga.

Pärast seda, kui sõjategevus Pariisi vallutamise ja Napoleoni troonist loobumisega lõppes, saatis Löwenstern krahv Pahlenit ravil Karlsbadi kuuordis. 1815. aastal olid vennad Woldemar, Georges ja Eduard puhkusel oma sugulaste juures Eestis, kui sõjafanfaar pärast Napoleoni maabumist Prantsusmaa lõunarannikul selle maaidüllil purustas ja vennad nii ruttu kui võimalik tagasi Saksamaale sõjaväe juurde tõttasid. Oma isa Eduard rohkem ei näinud, kuna too suri veel samal aastal, sellal kui ta ise viibis Vene okupatsiooniarmeega Prantsusmaal Vitrys oma venna Woldemari juures, kes oli selle linna komandant.

Löwensterni üleskirjutuste kuus esimest peatükki, mis hõlmavad aega 1806. aasta oktoobrist 1816. aasta veebruarini, see tähendab kuni tema 1815. aasta sõjakäigult tagasi pöördumiseni, on järgnevalt pea ilma väljajättudeta ära trükitud.⁵

1816. aastal viidi Eduard von Löwenstern üle Valgevene husaaripolku, mille nimeks sai peagi Oranje printsi⁶ polk ja mis paiknes esmalt Mogiljovi kubermangus ning siis Taurias Orehhovi linnas ja selle ümbruskonnas, kus ta alampolkovnikuna eskadroni juhtis.

Kui ta 1818. aasta augustis puhkuselt Eestis sugulaste juures taas Tauriasse oma garnisoni teele asus, võttis ta kaasa oma tollal kaheksateistaastase õepoja, krahv Pontus Stenbocki, kes oli otsustanud junkruna Oranje printsi polku astuda; ta määrati esialgu oma onu eskadroni. See Pontus Stenbock on seesama, kellele viitab mälestuste originaali tiitellehel seisev pühendus: „Eduard Löwenstern Pontus Stenbockile, oma vanimale pojale“. Stenbocki tabas hiljem traagiline saatus: 1845. aasta juulis kaotas ta Šamili residentsi pärast peetud verises Dargo lahingus (Tereki piirkonnas) ühe jala.

1819. aasta detsembris siirdus Löwenstern taas Eestisse puhkusele. Sel ajal jõudis sugulasteni äärmiselt ärritav teade tema õe Amalie Tiesenhauseeni saatuslikust sammust: ta oli oma mehe ja lapsed salaja maha jättnud, et end abikaasast lahutada lasta ja siis dr Jenckeniga abielluda. Nende ebameeldivate asjaolude tõttu oli kodumaa Eduard Löwensterni jaoks vastumeelseks muutunud ja seda enam tõttas ta korraldama oma juba varem plaanitud reisi Saksamaale; 24. aprillil 1820 lahkus ta ühel Lübecki kaubalaeval Tallinna reidilt.

⁵ Seitsmenda peatüki käsikiri asub Ajalooarhiivis (EAA 2057.1.701) ja on käesolevale väljaandele lisatud. Tlk.

⁶ Saksa kultuuritraditsioonis oli prints või printsess kas kuningakoja järeltulija (troonipärija, siis vastavalt kroonprints) või hertsogi- või vürstiseisusest valitsejakodade mittevalitsejast liige. Viimaste puhul tehti tiitli puhul vahet, kas kas nad olid vürstid olnud juba Saksa Rahva Püha Rooma keisririigi ajal või olid nad krahvist vürstiks tõstetud pärast 1806. aastat. Siis kandsid nende järeltulijad krahvi *resp.* krahvinna tiitlit. Tlk.

Siin on käsikirjas pikem lünk, mis lõpeb alles 1820. aasta juulis, kui me leiame Löwensterni Heidelbergist oma õemehe Tiesenhauseni seltskonnast. Eisenachi, Naumburgi ja Leipzigi kaudu mindi Dresdenisse; Dresdeni lähedal Potschapelis veetis ta paar nädalat vend Georgesi juures, kes viibis siin koos oma naise ja lastega. Siis sõideti Berliini ja edasi Königsbergi.

Miitavi ja Riia kaudu reisis ta seejärel taas Eestisse, aga lühendas võimalikult oma viibimist talle nüüd lõplikult ebameeldivaks muutunud kodumaal, kus kõik talle õde Amalied meenutas, et taas Lõuna-Venemaale oma garnisoni jõuda ja kunagi nii palavalt armastatud kodumaad, nagu näib, enam mitte iialgi näha.

Mälestuste käsikiri on säilinud ainult kuni 1820. aasta lõpuni. Löwensterni edasise saatuse kohta saame peale teenistuslehe nappide andmete toetuda veel üksnes sellele, mille on meile armastusväärse vastutuleku korras saatnud tema lapselaps, riiginõunik Konstantin Vassiljev (Saratov).

Kuigi tema teenistuslehel seda üldse ei mainita, on ühest Woldemar Löwensterni kirjast vend Eduardile 1. maist 1826 selgelt näha, et too oli mänginud olulist rolli niinimetatud dekabristide ülestõusu mahasurumisel riigi lõunaosas. See puudutab oletatavasti vandenõu ühe juhi Sergei Muravjov-Apostoli vangistamist 3. jaanuaril 1826 Kiievi kubermangus Ustimovka lähistel.

1826. aasta oli Löwensterni elus mitmeski mõttes otsustav: temast sai polkovnik ja tollal Baturinis (Tšernigovi kubermang, Konotopi ringkond) paiknenud Miitavi husaaripolgu ülem. Kahekümne viie versta kaugusel Baturinist asus rikka aadlimehe Gavriil Gamaleja mõis; Löwensterni suhteid selle majaga võis soodustada asjaolu, et Gavriil Gamaleja naine oli sünnipäralt liivimaalane⁷. Igatahes abiellus Eduard Löwenstern veel samal, 1826. aastal tema tollal kaheksateistkümnepärase tütre Katharina Gamalejaga; pulmast võttis perekonnapärimuse järgi isamehena osa Eduardi omaaegne šeff, tema silmis nii kõrgesti austatud krahv Peter Pahlen. Löwensternil ei olnud poegi, küll aga kolm tütart, kes kõik abiellusid meestega lugupeetud vene perekondadest. Teine tütar Elisabeth Pokorskaja-Žoravko elab veel praegugi Moskvas ja on kõrge vanuseni jõudnud⁸.

⁷ Julie von Essen, 1805. aastal surnud kindral Alexander von Esseni tütar. Alexander von Essen oli abielus Catharina Elisabeth von Bornemanniga, Bormaņi, Darsenzeemi (sks Darsen) ja Brūņiši (sks Brunnenhof) mõisate pärijaga. Alexander von Essen (1748–1805, langes Austerlitzi lahingus) oli Taani kolonelleitnant ja Vene kindralleitnant, Tšernigovi kūrassiiripolgu šeff. Tal oli 13 last, 5 poega ja 8 tütart. Poeg Alexander Karl von Essen (1787–1812) langes Tšernigovi tragunipolgu leitnandina Borodino lahingus. Vt Genealogisches Handbuch der Baltischen Ritterschaften. Livland I. Görlitz 1929, lk 589–590. Tlk.

⁸ Sündinud 1828. Vanim tütar Julie (1827–1907) oli abielus kindral Serebrjakoviga ja noorim tütar Alexandra (1833–1874) alampolkovnik Aleksandr Vassiljeviga; kõigil kolmel oli arvukalt lapsi ja lapselapsi.

Novembris 1830 puhkes Varssavis ülestõus, mille tulemuseks oli 1831. aasta Poola sõda; ka Löwenstern pidi oma husaaripolgu eesotsas sellest osa võtma, esmalt aga mitte peatandril Poola kuningriigis, vaid Leedus tollases Wilna kubermangus (nüüd Wilna ja Kovno). Kuigi Leedus ei suutnud mässajad venelastele lahinguväljal kunagi vastu seista, andis nende metsas asuvatest peiduurgastest peetud väikesõda end siiski väga tülikalt tunda, seetõttu koguti juunikuus krahv Tolstoi komando all kokku suur reservarmee, et ülestõus Leedus maha suruda. Sellesse reservarmeesse – teise, krahv Kuruta juhitud kolonni – kuulus ka Löwensterni Miitavi husaaripolk, neli eskadroni ühtekokku kuuesaja viiekümne mehega.

Löwensterni isiklikust osalusest selle sõjakäigu sündmustes annavad tunnistust ainult põgusad andmed tema teenistuslehel, kus seisab: „1831. aastal olnud tegevuses Poola mässajate vastu, 20. juunil vaenlase avastamisel Wilna kubermangus Schaty küla juures, 23. [juunil] kindralmajor Dellingshauseni⁹ juhitud reservarmee avangardi kohalejõudmisel Eiragola küla juures, seejärel Dubissa jõest üleminekul ja vaenlase jälitamisel kuni Mankoni kõrtsini ja samal päeval vaenlase minemakihutamisel kuni Rossieny linnani, 24., 25. ja 26. kokkupõrgetes teel Rossienyst Jurburgi, Schowelischki külast kuni Plateri kõrtsini, 2. juulil vaenlase järele jõudes Novoje Mjasto¹⁰ küla juures, jälitamine seal kuni tolle surumiseni Preisi aladele; 11. augustist kuni 27. oktoobrini Poola kuningriigis erinevatel patrullidel mässajate bandede vastu.“¹¹

1832. aasta septembris valiti Löwenstern 1. husaaridiviisi 1. brigaadi ülemaks, kuigi ta oli veel polkovniku auastmes. Detsember 1833 tõi kaasa tema nimetamise Vitebski kubermangu esimese sõjaväeringkonna ülemaks. Sellel ametikohal oli tollal Poola ülestõusu järelmõjusid arvestades eriline poliitiline tähendus, mis andis talle pea diktaatorlikud volitused.

Kui vähe talle uus ametikoht sobis, on selgelt näha Vitebskist naisele saadetud venekeelsest kirjast, mis on dateeritud 21. detsembriga 1831 ja meile riiginõunik Vassiljevi poolt heatahtlikult kasutada antud: „Ma pean ausalt tunnistama, et see ametikoht mulle ei sobi: ma pole muud kui kõrgema politseiameti juurde kuuluv ametnik ja Sina, mu ainus sõber, tead isegi, et see on minu otsekohese iseloomuga vastuolus, ja ma ütlen, et vastuolus on see ka minu põhimõtetega. Pean ma siis tõesti valitsuse spiooni rolli mängima seepärast, et ma mitut keelt hästi räägin ja nagu öeldakse, olen suurilma

⁹ Parun Eduard Dellingshausen (1795–1845), kindraladjutant, Päri, Loobu jt mõisate pärisärra Eestis.

¹⁰ Nowe Miasto Poolas Plocki lähistel. Tlk.

¹¹ Kõik püüdlused polgust endast midagi täpsemat teada saada rolli kohta, mida Miitavi husaariid sellel sõjakäigul mängisid, on kahjuks viljatuks jäänud.

eluga harjunud? Mind on siin kõikides majades väga hästi vastu võetud, aga ma olen veendunud, et kõik imestavad selle üle, miks peab nüüd hoopis teistsugust rolli mängima seesama polkovnik, kes aasta tagasi oma polguga läbi Vitebski läks, et mõök käes poolakaid lüüa.“

Muidugi nägi ka Löwenstern ise seda ametikohta kui ajutist. Ta jättis mõlemad oma nooremad tütre vanaema Gamaleja juurde Tšernigovi kubermangu ja kolis ainult koos naise ja vanima tütre Juliega Vitebskisse. Siin elas ta kuni 1836. aasta oktoobrini tihedas läbikäimises tollase Vitebski kindralkuberneriga vürst Hovanskiga, kelle naine oli liivimaalane, sünnilt von Liphardt, ning teiste ohvitseride ja valitsusametnikega. Tuttavate seas oli ta oma heasüdamliku ja otsekohese olemuse tõttu üleüldiselt armastatud. Palju muret seevastu tegi ta oma naisele, mitte ainult oma ebapraktilise iseloomu ja hasartmängude kalduvusega, vaid ka seetõttu, et andis talle liigagi tihti põhjust armukadeduseks. Tõsiasi, et ta ei parandanud polgu juhtimise ajal oma rahanduslikku olukorda, ning et tema naise kaunis olulisest kaasarast polnud peagi suurt midagi alles, räägib aga vähemalt selles mõttes tema kasuks, et ta ei kasutanud polguülemat seisundit riigi arvelt rikastumiseks, nagu tol ajal oli üldiselt kombeks.

Eduardist maha jäänud enamasti prantsuskeelsetest teostest koosnevast raamatukogust on näha, et ta jälgis elavalt kaasaegset ilu-, memuaar- ja reisikirjandust. Ka oli ta andekas joonistaja, nagu sellele raamatule lisatud autoportree tõestab. Ta polnud küll kena välimusega – mida ta ka ise tunnistas –, aga õige suurt kasvu, isegi pikem kui keiser Nikolai I ise.

Oktoobris 1836 nimetati polkovnik Löwenstern Astrahani kasakaväe atamaniks ja ülendati sama aasta detsembris kindralmajoriks. Ta läks pärast terviseparanduspuhkust Gamalejevkas esialgu üksi uude teenistuskohale, sest tema parasjagu õnnistatud olukorras olnud naine ei saanud teda saata. Ta ei näinud abikaasat aga enam kunagi, kuna 5. novembril 1837 tabas teda Astrahanis, lähedastest kaugel, enneaegne surm.

Kui tollane troonipärija ja pärastine keiser Aleksander II kõigi kasakavägede atamanina aastal 1837 Doni piirkonda külastas, asus kindral Löwenstern teele, et end tsareevitšile esitleda, kuid sai üht jõge ületades külmetuse, mille lõpp töötas tulla surmav. Kuna luteri pastorit ei olnud, võttis ta püha sakramendi kreeka õigeusu kombe kohaselt vastu Astrahani peapiiskopi käest. Ta on maetud Astrahani ja kasakakogukond olevat talle kauni hauasamba püstitanud. Seda, kui väga tema naine teda paljudest mehe põhjustatud kannatustest hoolimata armastas, näitab asjaolu, et naine keeldus pärast surmasõnumi saabumist mitu päeva söögist ja joogist ega rääkinud kellegagi ühtegi sõna. Asjaolu, et mehe surm oli seotud teenistusreisiga

troonipärija juurde, oli selles mõttes oluline, et lesk saavutas sellele toetudes keiser Aleksander II käest tasuta koolihariduse oma tütardele kroonu instituutides ning ka oma lapselapsele Konstantin Vassiljevile Keiserlikus Õigusteaduste Koolis.

Eduard Löwensterni mälestuste tekkelo kohta teame tema enda käest, et ta alustas kirjutamist 1814. aasta kevadel Wetzlaris. Nimelt kallutas teda sellele raamatuköitja, kelle juures ta korteris oli; too kinkis talle selleks puhuks uue omaköidetud klade. Minu käes olev käsikiri koosneb ühest tugevate pappkaantega foolioköitest ja paljudest üsna peenikese, aga väga loetava ja selge kirjaga täidetud lahtistest lehtedest, millest iseäranis ajavahemikku 1806–1819 käsitlevad on säilinud ilma lünkadeta; sealt alates puudub mitu lehte ja 1820. aasta detsembris katkeb tekst poole lause pealt. Mälestuste esimene, köidetud osa on kaugelt haaravam kui teine, lahtistele lehtedele kirjutatu. Ülestähendused sattusid mitte Stenbocki kätte, nagu tiitellehe pühenduse järgi võiks arvata, vaid juba nimetatud riiginõunik Vassiljevi valdusse, kelle käest Eestimaa rüütelkonna peamees õuemeister *en fonction* Dellingshausen need omandas.

Seal, kus väljaandjal on vähegi võimalik olnud nimetatud ajalooliste isikute kohta midagi teada saada, on joonealustes märkustes antud lühikesed genealoogilised või ajaloolised viited. Suurt hoolt on kantud ka kõigi isikunimede õigekirjutuse eest; kohanimede osas on üldiselt olnud aluseks Andrée käsiatlase kirjaviis.

Tekst on siin võimalikult sõnatruult taasesitatud. Teha tuli üksnes väheseid kärpeid. Kuna koostaja kirjatöö polnud määratud avalikkuse jaoks ning ta tavatses oma liikuva sõdurielu mitmekesisest seiklusi ja elamusi enamasti täiesti ilustamata ning tihti üllatava avameelsusega esitada, on kärpeid mõjutanud lugupidamine tuntud nimede vastu. Aga kunagi ei puuduta ükski neist väljajätudest selle vabastussõja arvukaid maailmaajaloolisi sündmusi, millele Eduard Löwenstern oli tunnistajana kaasa elanud ja mis annavad tema mälestustele jääva väärtuse.

Aga kui jätta kõrvale ajalooline väärtus, näivad need meenutused meile ka inimliku dokumendina suurel määral tähelepanuväärsed. Esmalt peab märkima, et need jätvad igati tõepärase mulje. Ehtne on Löwensterni kõikjal läbikumav kirk sõjaväelase elukutse vastu, kuid sama märkimisväärsed on sõjaõuduste kirjeldused, mis vähimagi kaunistamiseta kannavad ilustamata tõe templit; ehtne, st tõelisena tunnetatud ja mitte ilustatud on ka tema seisuslik kõrkus, mida saab seletada aja ja sündmustega, milles ta elas.

Meil ei tasu imestada, kui äkitselt tollaste sõdade kogu tooruse sisse sattunud peaaegu veel poisieas Löwenstern paistab kohati pideme kaotavat

ja näitab üles ebakindlust oma ohjeldamatute polgukaaslaste, pööraste Sumõ husaaride vastu seismisel. Seda metsikut möllu kirjeldatakse peaaegu hämmastava avameelsusega, nagu ka kõike, mis Löwensterni enda isikut puudutab. Meie eest möödub kirju rida elavaid pilte: näeme neid januste kamraadide ringis joomas ja mängimas, siis lahingus ja surmaohus, üha vahelduvates sõjakorterites ikka ja jälle põgusatesse armuasjadesse köidetuna – „ta ei palu pikalt kätt, ta ei näita kulda“, nagu klassikalises ratsanikulaulus öeldakse. Kunagi aga ei lähe tal täiesti kaduma tema südame õilis tundeliigutus. Seda näeme üha uuesti esile kerkivas armastuses oma kodumaa ja õe Amalie vastu, kuid samamoodi vaimustatud austuses, millega ta oma šefi krahv Peter Pahleni küljes ripub.

Tänu Löwensterni vaieldamatule jutustajaandele ja tema kirjapandu usaldusväärsusele pakuvad need ülestähendused eelmise aastasaja alguse inimestest, sündmustest ja oludest näitlikku ja tõetruud pilti, mida võib kahtlemata pidada tollase aja autentseks kirjelduseks.

TALLINNAS 1909. AASTA SÜGISEL
PARUN GEORGES WRANGELL

ESIMENE PEATÜKK

1806. JA 1807. AASTA KAMPAANIAD

LÄÄNEMERI

Visla

Mohrungen

Osterode

Deutsch Eylau

Novoje Mjasto

Ida-Preisimaa

Ermland

0

50

100

150

km

*Sissemarss Preisimaale. Teenistuse raskus. Husaar Salei. Esimene öömaja.
Paraad kindral Sackeni ees. Lahingud Lapotschini ja Pultuski juures.
Sõja võitsutused. Pealetung Mohrunenile. Preussisch Eylau lahing.
Edutamine. Söödavarumiskomando. Edelhofis Lablakeni lähistel.
Tilsiti rahu. Taas husaar.*

1806. aasta 16. oktoobril¹ ületasime pärast pidulikku jumalateenistust sarvehelide saatel mööda kahte pontoonsilda Jurburgi² juures Neemeni ja liikusime Preisimaale. Alles 20. septembril, paar päeva pärast meie lahkumist Witortyst³, saabus mu leping, millega mind oli husaarina Sumõ polku⁴ ja major Potapovi eskadroni määratud. Marsi ajal Jurburgi pandi mind riidesse ja ma sain täieliku varustuse ning tulise halli husaarihobuse nimega Koptšik. Pole võimalik kirjeldada rõõmu, mida ma tundsin, kui esimest korda taeva-sinises karusjakis ja kollases dolmanis oma ärksa hobuse jooksmas lasin; kõlisev saabel, kannused, lendlevate tuttidega kiiver⁵, saablitasku, pikalt alla rippuv sadulatekk – need kõik olid mulle lõputult armsad asjad. Kui ma siis üle silla ratsutasin, paljas mõõk käes ja mentik⁶ üle õla, ujusin ma rõõmu ja õndsuse meres.

Mind määrati kolmandasse kompaniisse, mida juhtis staabirittmeister Šiškin; allohvitser Govorov ja jefreitor Galuškin võtsid mind vennalikult vastu. Major Potapov, rittmeister ja teised ohvitserid ei teinud aga midagi, et parandada mu seisukorda, mis muutus päev-päevalt kahetsusväärsemaks. Ma

¹ Vana kalendri järgi, nagu kõik siinsete mälestuste kuupäevad.

² Praegu Jurbarkas. Tänapäevaste kohanimedete loetelu vt lk 298.

³ Mõis Poniewieshi ringkonnas; Sumõ husaaride ajalugu ütleb, et nad läksid 1806. aasta kampaaniale Borscha (ehk vist Birschi) külast Upita ringkonnast Wilna kubermangus (1842. aastast alates Poniewieshi ringkond Kovno kubermangus).

⁴ Sumõ husaaripolgu (1882–1907 3. tragunipolk, nüüd 1. Sumõ Tema Majesteedi kuningas Frederik VII husaaripolk Moskvas) nimi tuleneb Sumõ linnast Harkovi kubermangus; kui Ukrainas 1765. aastal kasakaseadus lõpetati ja sellenimeline piirkond muudeti kubermanguks (nüüdne Harkov), moodustati uue kubermangu viiest kasakapolgust või vabasalgast („slobodskije polki“) sama hulk regulaarpolke ning nii muutus veel 17. sajandil alguse saanud „Sumski slobodski polk“ regulaarmee Sumõ husaaripolguks.

⁵ Tšaako.

⁶ Lühike karusnahkse servaga husaarikuub, mida kanti dolmani peal. Talvisel ajal hoiti käsi varrukates, aga 19. sajandist peale kanti suvisel ajal kuube üle ühe õla. Tlk.

olin kõigest 14 aastat vana ja vaese eestimaalasest aadlikuna ei olnud mul muid väljavaateid kui sõjaväes õnne otsida. Ma pidin seega end täielikult pühendama teenistusele, mis võis olla kerge või raske, rõõmsameelselt ja katsumuste pärast kurtmata selle oma õlule võtma, nagu nii pea talumatut elu asjatu hädaldamisega raskendamata. Oma samas polgus portupeejunkruna teenivat venda Theodorit nägin ma pärast Neemenist üleminekut harva, ta oli enamasti kortermeistrina ees ja minu aitamiseks liigagi palju omaenda varustamisega hõivatud.

Govorov andis mulle abiks ühe husaari nimega Zalei⁷, kellega nüüdsest peale olime lahutamatud: me magasime ühes voodis ja sõime samast kausist, meie hobused seisid alati kõrvuti ja hoidsid kokku nagu nende ratsanikud. Oo, milline suurepärase ja tundlik süda lööb lihtsa husaari kareda kuue all! Ma pean ennast õnnelikuks pidama, et leidsin selle tubli, kuigi tahumata kamraadi, kes tegi alati rõõmuga mulle heameelt; ilma temata poleks ma harjumatuid raskusi välja kannatanud. Hoidku jumal, kui keegi ohvitser oleks märganud, et mind mõnes pisiasjas abistati! Kõike pidin ma ise tegema, oma Koptšikut pidin ma ise harjama ja pesema, kibedas külmas saduldama, söötma ja jootma, oma varustuse puhta hoidma, sadulat määrima ja mustaks toonima, talli pühkima ja kõike, kõike, isegi lihtsa husaari musti töid ise tegema, ise igal pool olema. Kõik lihtsad husaarid armastasid mind ning abistasid, kus ja kuidas vaid said; neid tooreid ja harimatuid inimesi liigutas minu noorus.

Instербург Ida-Preisimaal oli esimene oluline linn, kus meie polk peatus. Meie vahtmeister Korolevski, kes ise saksa keelt ei osanud, võttis mind tõlgina öömajale. Meie advokaadist peremees ja tema naine võõrustasid meid nii hästi kui need vaesed inimesed said; minu eest kandsid nad hoolt nagu oma lapse eest ja vana tõstis õhtusöögi ajal nii tublisti tooste, et mind tuli joobnu ja haigena voodisse kanda. Lahkumisel toppis advokaadiproua mul kõik taskud puuvilju täis; kahjuks pidin ma kogunenud eskadroni juurde jõudes kõik selle toreduse, mida kavatsesin igava marsi ajal ära süüa, minema viskama, kuna kellelgi polnud lubatud üleliigseid asju saablitaskest ega kaera- ja mantlikottides kaasas kanda.

Ma pidin kogu marsi vältel käsi- ja koormahobuste⁸ järele vaatama, kuna mind ei saanud mu kogenematuse tõttu rivisse võtta. Kui tihti kadestasin ma rahulikel hobustel ratsutavaid husaare, kes võisid piipu pahvida, sellal kui mind mu vihase ja tulise Koptšiku seljas võimatult läbi raputati ning ma

⁷ Kui ma umbes kümme aastat hiljem uurisin, mis temast oli saanud, sain teada, et ta oli haiguse tõttu saadetud ühte garnisonipataljoni Sise-Venemaal. Autori märkus.

⁸ Käsihobuse (*Handpferd*) all mõeldakse siin ratsahobust, keda ratsanik laseb (käe otsas) kaasa talutada, et teda kasutada siis, kui esimene hobune on väsinud. Tlk.

suutsin hobust vaevu ohjas hoida, kui ta täiesti hulluks läks. Sadulasse istumise tegi kronu mulle eriti raskeks, kuna ta kunagi rahulikult paigal ei seisnud, ja tuli olla kiire, kui tahtsid end täies varustuses – raskes, vihmast märjas mantlis, saabli ja taskuga – sadulasse vinnata. Milline vaev oli iga kord kõrgesse Ungari sadulasse ronimine ja jala üle veel kõrgema mantlikoti heitmine! Husaarid naersid mu kohmakuse üle, rittmeister aga pahandas iga kord, et ma saavat viimasena sadulasse. Mul, vaesel kuradil, jäi puudu jõust, mitte heast tahtest.

Nordenbergis defileerisime *en parade* mööda kindral Sackeni⁹ eest. Me läksime läbi Ortelsburgi ja nägime mõnd Prantsuse furgooni, mis olid Jena all ära võetud. Siin jõudis kohale ka esimene teade, et preislased olevat täielikult lüüa saanud ja meie suureks üllatuseks olid prantslased juba Visla ääres. Ühes Poola linnakeses Janowas saadeti mind esimest korda käskusid saama. Ühe juudi räpases ja niiskes hütis pidime allohvitseridega mitu tundi ootama, enne kui härra polguadjutant oma bostonipartii lõpetas ja meid eskadronidesse saatis.

Kohutav mustus, niiske ilm, Poola talupoegade vaesus, juutide kirjeldamatu räpatus ja siis kitsad öökorterid tegid marsi meie jaoks äärmiselt kurnavaks. Voodiks ja padjaks olid mulle hobusetekk, mantel ja munder. Pooleldi keedetud liha, mida jefreitori räpane käsi jagas, söödi kibeda näljaga ära ja maitses suurepäraselt.

Kui olin täiesti kurnatud ja visadus mu maha jättis, kui ma üksildasena külmas ja niiskes tallis oma Koptšiku kõrval istusin ja üksnes pisaratega oma rõhutud rinda õhku sain, tundsin end suures ja kõledas maailmas täiesti mahajäetu ja väljatõugatuna; mitte ühtegi armastavat ja osavõtlikku olendit, mitte kedagi, kes oleks mulle mu abitus olekus halastanud! Kõik läksid minust külmalt mööda ja siis valasin ma kibedaid, valusaid pisaraid. Aga just see meeleheitlik olukord – tunne, et ma pean enda eest kas ise hoolitsema või siis täiesti pikali löödud saama – andis mulle kahekordselt jõudu. Ma nägin, et pean ise enda eest vastutama; siin ei olnud armastavat ema ega osavõtlikku isa, siin tähendas see: igäüks iseenda ja Jumal meie kõigi eest! Husaaride eeskujust julgust saanud, sekkusin ma rõõmsatesse jutuajamistesse ja unustasin tihti nende metsikute, aga heade inimeste seltskonnas oma mured; samuti tundsin ma end pärast korralikku nuttu kergemini ja olin päris rahul.

Sumskis anti meile viimaks paar päeva puhkust, mida me kõik väga vajasisime; ma kasutasin seda aega oma ratsapükste ja täiesti katkise pesu kordategemiseks.

⁹ Fabian von der Osten-Sacken (1752–1837), tollal diviisiülem; kindralfeldmarssal, 1814 Pariisi kuberner, aastast 1831 vürst.

Lähenesime mitme marsiga Vislale ja kuna me moodustasime avangardi tipu, muutusime kohutavale vaenlasele ikka lähemale jõudes üha ettevaatlikumaks. Meie *oboz*¹⁰ pidi maha jääma, ei saanud seda aga teha, kuna puudus käsk, kuhu see saata tuli.

Mõne nädala pärast liitus Novoje Mjasto juures meiega jälle allüksus, kuhu kuulus Theodor; nad olid mitu korda vaenlast näinud ja kuni Thornini jõudnud. Rittmeister vürst Volkonskil oli üks poolakas reeturlikult haavlitega pea läbi lasknud. Krahv Pahlen¹¹ tahtis selle aadlimehe maja põlema süüdata, aga nagu ma kuulsin, polevat seda juhtunud.

Novoje Mjastos anti öösel alarmi ja kõik hüppasid kiiresti hobuste selga. Minu hall, kes läks sellistes olukordades nii tuliseks, et täiesti aru kaotas, viis mind vastu minu tahtmist ühe tragunieskadroni keskele, kes samuti *pêle-mêle*¹² linnast välja kiirustas; juba tegid nad nägu, et tahavad mind nuudihoopidega oma ridadest välja kihutada, kui ma end pärast pikka ringirabelemist päästa suutsin. Kõik karjusid, möllasid ja lärmasid keset kottpimedat ööd. Alarmi oli põhjustanud üks vaenlase edasiliikunud vahipost, mis siiski kohe tagasi tõmbus.

Me mehtasime esimesed eelpostid Glinavisis. Rittmeister Samarini eskadroni husaarid tõid laagrisse ühe vangivõetud *chasseur à cheval*¹³; oli rõõm näha seda vaest kuradit, keda nagu haruldast koletist ringi talutati, jõllitati ja sõimati; talle tehti kingitusi, rööviti siis jälle paljaks ja saadeti viimaks peakorterisse. Lõpuks, kui olin parasjagu tegevuses sellega, et lasin oma hobust sepikojas värskelt rautada, kuulsin kaugusest esimesi püstolilaske ja need üksikud lasud panid mul südame kloppima: see oli minu jaoks midagi ebatavalist, midagi võõrast – avameelselt öeldes ei tundnud ma end hästi.

Inimene harjub kergesti kõigega, eriti aga lärmi, sõjakäigu vintsutuste ja ohtudega. Kas oli see meie juhtide kogenematus või hirm kohutava vaenlase ees, kes oli kõigest mõne päevaga ilusa Preisi armee puruks lõõnud ja hävitanud, igatahes ajas üksnes sõna „prantslased“ ohvitserid ja sõdurid maast lahti ja hobuste selga. Vähesed olid osalenud varasemates sõdades ja keegi ei osanud eelposte välja panna, vaenlast tulemuslikult luurata või muud, mida kergeratsaväe ohvitser muidu pidi eri puhkudel silmas pidama. Teadmatusest häiriti asjatult inimesi ja hobuseid, kes oleksid võinud rahulikult laagris olla,

¹⁰ Voor.

¹¹ Krahv Peter von der Pahlen, tollal kindralmajor ja Sumõ polgu šeff, sündinud 1777 Peterburis, surnud sealsamas 1864 kindraladjutandina, oli 1799. aastal krahviseisusse tõstetud ja keiser Paul I ajal kõikvõimsa peaministri Peter Ludwig von der Pahleni poeg. Tema elukäigu ja olulisuse kohta vaata sissejuhatuses öeldut.

¹² Läbisegi. Toim.

¹³ Ratsajääger. Tlk.

pidid aga nüüd, kui üldse midagi karta polnud, päeval ja öösel tarbetult löögivalmis olema. Nii mäletan ma, et olime ükskord kornet Borodovskiga ratsapatrullis ja kui me teada saime, et tee peal lebab üks surnud prantslane, kappasime sealt kiires traavis minema; ühel teisel korral kihutasime kornet Maschmeyeriga ja jälitasime leitnant Joquéd tervelt kaks miili, kusjuures kumbki pidas teist vaenlaseks ning kumbki üksus traavis higise ja porisena hingetult laagrisse. Theodor oli juba ühele mahajäetud postile saadetud ega olnud veel tagasi.

13. detsembril marssisid Sumõ husaaripolk ning 21. jäägripolk polkovnik Laptevi ja polkovnik Pirogovi juhtimisel oma ratsaüksustega Lapotschini. Kui päike tõusis, möödusime Golovtschisna külast; selle lähistel märkasime meie voori- ja koormahobuste metsikut kihutamist ning peagi seejärel võis ära tunda vaenlase ratsanikke, kes meie teenijaid taga ajasid. Krahv Pahlen eraldas kohe mõned husaarid ja kasakad, et põgenevat voori päästa, mis meie inimestel ka täielikult õnnestus, nii et Prantsuse tragunid jäid oma saagist taas ilma. Me pöördusime aga kohe tagasi, möödusime Golovtschisnast kiires traavis ja et kiirem olla, viskasime minema suured heinasülemid, millega olime end Zjechanowis varustanud. Enne kui jõudsime tasandikule teisel pool küla, olime juba igast küljest ümber piiratud. Meid valede teadete petnud aadlimehe loss pandi kohe põlema, peagi oli ka suurem osa külast heledates leekides.

Prantslased paigutasid kuusteist kahurit ühe tuuleveski juurde ja hakkasid husaare ägedalt tulistama; siin kuulsin ma esimest korda kahurite mürinat ja kuulide vihinat. Lahingu imposantne ja kohutav näitemäng äratas minus ühe veel tundmata tunde, mis polnud mitte hirm ega rõõm või ka kartus. Maidan, noor teise jao sõdur lasti minu kõrval maha; ta oli esimene, keda ma nägin puruksrebituna maha langemas, tema ajud ja veri pritsisid mulle näkku. Pärast seda, kui eskadron oli end kestva ja tugeva suurtükitule eest tagasi tõmmanud, peatusime väikesel võrdlemisi võsastunud kõrgendikul, siit nägime me selgesti maanteel kihutavaid vaenlase eskadrone.

Mõni silmapilk hiljem läksime ka meie rünnakule, mitu *chasseur à cheval*'i piirasid major Potapovi sisse. Enne kui me kohale tormata jõudsime, oli ta saanud seitse saablihoopi pähe, kuid õnnekombel polnud ükski neist surmav; kui oma majori elu hädaohus nägin, kihutasin järele mõtlemata paksu inimsumma ja mu hea kaitsevaim hoidis mind. Mis kõik nüüd veel sündis, seda ma ei tea: ma ratsutasin koos teistega ringi, teadmata, mida ma tegin või mis minu ümber toimus. Oli juba kottpime öö, kui visa ja verine lahing lõpule jõudis. Kolm demonteeritud kahurit ja mitu dolmanitega vankrit langesid vaenlase kätte. Ülejäänud päästsid Sumõ husaaride vaprus ja krahv Pahleni oskused. Peaaegu läbipääsmatuid teid mööda pöördusime tagasi Zjechanowi

laagrisse. Seal ootas meid mitu tragunipolku, kes olid meile appi saadetud. Siin leidsin oma kirjeldamatuks rõõmuks eest juba kadunuks peetud venna, kes oli kavaluse ja julgusega Lapotschini juures vaenlase käest pääsenud.

Kui meie Lapotschini lahingus tugevas kahuritules seisime, ütles üks husaar võrdlemisi valjusti, et torkab esimesel rünnakul surnuks leitnant Obozenko¹⁴, kes oma meestega päris karmilt ümber käis; seda kuulnud kornet Borodojevski oli piisavalt julge, et lasta mehel sadulast maha tulla ning saata ta rivi ette; kuulid langesid vasakule ja paremale ning vilistasid ümber peade. „Noh, koer, lase leitnant maha või torka surnuks, kui sul julgust on,“ hüüdis ta, „kui too aga lahinguväljale jääb, kihuta endale parem ise kuul pähe, kuna muidu lasen ma su surnuks peksta.“ Husaar järgnes leitnandile kogu lahingu ajal ja värises kindlasti sama palju tolle kui iseenda elu pärast. Mõni päev hiljem raiuti see husaar Pultuski lahingus minu kõrval tükkideks.

Koos oma eskadronidega mujale lähetatud polkovnik Kreutz¹⁵ ja major Durov olid samal päeval tugevaid kaotusi kandnud.

Veel samal ööl lahkusime Zjechanowi laagrist puhkust saamata ja marssisime terve päeva suletud kolonnides. 14. detsembri hilisõhtul liitusime Golymini juures armee suurema osaga. Pultuski kahurikõmin kostis meile kuuldavalt paremalt poolt ja tugevnes iga silmapilguga. Peagi jõudsid kuulid ka meieni ja tabasid rivi. Öö oli pime, lisaks kohutav vihm ja lumetuisk; seisime kuni jalusteni pehmes savis. Oli pea võimatu sõpra ja vaenlast eristada. Neljas ja seitsmes tragunipolk ründasid kohutava lärmi saatel meie husaare, esimeses šokis paisati meid laiali ja löödi parajas korratuses tagasi; me pörkasime kokku Ingerimaa tragunipolguga¹⁶, mis moodustas teise liini – tragunid ei lasknud meid läbi ja tegid koguni näo, et astuvad meile vastu, kui me seisma ei jää.

Aga peagi seejärel kogunesid põgenevad husaarid. Hurraa, Sumõ! Hurraa, Sumõ!, hüüti igast küljest, ning nüüd kõlisesid saablid ja palašid¹⁷ ja põlev Golymin valgustas aeg-ajalt verist lahinguvälja, kui leegid tormituulest kihutatuna kõrgele üles löid. Teise rühma jefreitor torgati minu kõrval mitu korda läbi, ühe vaenlase ratsaniku hobuse pea lõi mulle ühe pöörde ajal oma vahuse suuga otse näkku; ma uskusin, et mind tabas kahurikuul ja et olen vähemalt pea kaotanud; ma kukkusin sadulast ja püsisin seal veel ainult ühte jalga pidi.

¹⁴ Polgu ajaloos on tema nimeks Oboznikov.

¹⁵ Zyprian Kreutz, surnud 1850 ratsaväekindralina; 1839 sai temast Vene krahv. Kreutz pärines riigikrahvide suguvõsast (vt Gräfliches Taschenbuch, 1856), millel pole midagi tegemist Rootsi Creutzide krahvisuguvõsaga. 1831. aasta Poola sõjas mängis Kreutz silmapaistvat rolli, 1833. aastal kanti ta Kuramaa aadlimatriklisse. Vt lk 29 märkus 26.

¹⁶ Ingermanländischer Dragonerregiment (vn Ингерманландский драгунский полк). Tlk.

¹⁷ Palašš (sks Pallasch, vn палаш) – pikk sirge ratsaväemõök, mida kasutasid eelkõige kūrassiirid jt raskeratsaväe üksused. Tlk.